

Список библиографических ссылок

1. Седугин П. И. Жилищное право : учебник для вузов. М. : Норма – Инфра-М, 1988. 320 с.
2. Толстой Ю. К. К теории правоотношения. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1959. 88 с.
3. Протасов В. Н. Правоотношение как система. М. : Юрид. лит., 1991. 142 с.
4. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении М. : Юрид. лит., 1974. 351 с.
5. Алексеев С. С. Общая теория права. Т. II. М. : Юрид. лит., 1981, 360 с.
6. Ерёмченко А. С. Применение гражданского закона. Пропедевтический очерк : монография. М., 2010. 216 с.
7. Ерёмченко А. С. Конкуренция норм гражданского права в механизме юридической квалификации гражданских отношений. *Вестник Удмуртского университета. Серия: Экономика и право*. 2011. Вып. 9. С. 109–114.
8. Про житловий фонд соціального призначення : закон України від 12.01.2006 № 3334-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15> (дата звернення: 11.04.2018).
9. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : закон України від 29.11.2001 № 2866-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14> (дата звернення: 11.04.2018).

Получено 13.04.2018

УДК 347.1

Олена Семенівна Адамова,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»,

кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ОБ'ЄКТУ ПРАВОВІДНОСИН МОРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ

Сучасні відносини торгівельного мореплавства стикаються із значною кількістю проблем, вирішення яких знаходиться у межах правового інструментарію, що має своє закріплення у позитивному праві. Від них залежить ефективність та стабільність регулятивної функції права та належна правова охорона прав та інтересів учасників цивільних відносин. Це стосується і договірних відносин, які виникають з приводу морського страхування. Дефективність хоча б одного інструментарного елементу в механізмі правого регулювання цивільних відносин веде до неправильного функціонування цивільного права, а отже ставиться під сумнів ефективність та стабільність регулятивної функції права, а тим паче належну правову охорону прав та інтересів учасників цивільних відносин. Як результат в правозастосовчій практиці це веде до виникнення суб'єктивізму, а в судовій практиці до неоднакового застосування судами одних і тих самих норм матеріального права до подібних правовідносин. Для вирішення такої проблеми та з метою стабілізації регулятивної функції права та приведення до єдиного знаменника як правило вищі судові інстанції роблять певні роз'яснення та узагальнення судової практики, а певні судові акти (як акти роз'яснення) є обов'язкові для всіх суб'єктів владних повноважень до застосування у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Але це може призвести до того, що певна буква закону може не враховуватися, а право викривлятися.

Однією із таких проблем в межах цивільно-правового механізму є концепція підходу до об'єкту правовідносин морського страхування. Проблематика стосується легально закріпленого підходу – за яким об'єкта морського страхування виступає майновий інтерес. Це стосується і правовідносин страхування взагалі. Проте, концептуально такий підхід йде в супереч іншій концепції – концепції об'єктів цивільних прав, за якою об'єктом цивільних прав виступає завжди благо. Якщо цивільне право розглядати як певну систему, а кожний елемент взаємопов'язаний, то концепція об'єкту правовідносин морського страхування ставить під сумнів легального віднесення таких правовідносин до цивільних. В цьому сенсі слід погодитись з О. Р. Шишкою, який наголошує на тому, що одним із критеріїв визначення правовідносин як цивільних є об'єкт таких правовідносин [8, с. 105], а в межах ст. 177 ЦК України, вважаємо, проігнорований деякий приватний інтерес (наприклад, в страхових правовідносинах), що виступає об'єктом певних правовідносин.

Важливо відзначити і те, що в юридичній літературі відсутня єдність не лише щодо об'єкту правовідносин страхування взагалі але і щодо об'єкту правовідносин морського страхування – зокрема. Як справедливо зазначає В. А. Белов, зміст і природа суб'єктивних прав та обов'язків, які є елементами правовідносин, зумовлені властивостями їх об'єктів [1, с. 67].

Слід зазначити, що в ч. 1 ст. 242 КТМ України міститься поняття об'єкта морського страхування. Разом з тим, наведена норма заслуговує на критичне ставлення. Аналіз її змісту дозволяє схилитися до думки, що в даному випадку законодавець визначає коло об'єктів морського страхування, як певної групи цивільних правовідносин. Але подібне їх визначення є досить суперечливим.

По-перше, застосовуючи до наведеної норми такий метод тлумачення, як логічне перетворення шляхом спрощення, доходимо висновку, що об'єктом морського страхування є інтерес, причому, законний інтерес. Разом з тим, таке визначення об'єкта морського страхування не узгоджується із загальним поняттям об'єкта цивільних правовідносин.

Незважаючи на те, що поняття об'єкта права є одним із найдискутованіших у юридичній літературі та існує велика кількість спроб його визначення, вважаю найбільш вивіреною та такою, що має більшу вирішувальну здатність – теорію об'єкт-блага. Слід зазначити, що саме таке розуміння об'єкта знайшло своє відображення як у цивільному законодавстві України (ст. 177 ЦК України), так і цивільних кодексах країн СНД (ст. 140 ЦК Республіки Таджикистан, ст. 115 ЦК Республіки Казахстан, ст. 20 ГК Киргизької Республіки, ст. 81 ЦК Республіки Узбекистан, ст. 7 ЦК Грузії та ін.). У свою чергу, як зазначається у юридичній літературі, інтерес (законний інтерес) – це лише простий юридичний дозвіл, відображений в об'єктивному праві або такий, що впливає з його загального розуміння, та певною мірою гарантований державою [3, с. 41]. Він виражається в прагненнях суб'єкта до певного блага, прагненнях користуватися ним [2, с. 137], а також у деяких випадках звертатися за захистом до компетентних органів [5, с. 58–70]. Подібного висновку щодо законного інтересу дійшов і Конституційний Суд України. Отже, інтерес (законний інтерес) – це юридичний дозвіл, що, на відміну від суб'єктивного права, має характер лише правового прагнення. Він не є об'єктом права, а лише веде до досягнення певних благ. Саме ж благо (об'єкт) перебуває за межами змісту та структури інтересу [5, с. 58–70], а останній є передумовою появи блага, і, як наслідок, суб'єктивного права, але не є правом та не є об'єктом права.

Отже, визначення об'єкта морського страхування, як інтересу, є першою суперечністю, що міститься ч. 1 ст. 242 КТМ України.

По-друге, перелік об'єктів морського страхування, наведений у ч. 1 ст. 242 КТМ України дозволяє стверджувати, що такими є речі (наприклад, судно, судно, що будується, вантаж тощо), майнові права (наприклад, право вимагати плату за проїзд, орендну плату,

право вимоги, що забезпечуються судом, вантажем і фрахтом тощо) та обов'язки (наприклад, цивільна відповідальність судновласника і перевізника, обов'язок страховика тощо), інші об'єкти правовідносин. Разом з тим, таке визначення об'єкта морського страхування не узгоджується із поняттям об'єкта страхових правовідносин. Адже морське страхування є різновидом правовідносин страхування. Останні ж, у свою чергу є різновидом зобов'язань із надання послуг. Вони співвідносяться між собою як окреме, спеціальне та загальне. Як окреме, особливе та загальне повинні співвідноситися між собою і поняття об'єктів даних груп правовідносин. Поняття об'єкта зобов'язань із надання послуг є загальним або поняттям вищого рівня. Поняття об'єкта у правовідносинах із надання страхових послуг є особливим або поняттям середнього рівня. Поняттям нижчого рівня або окремим є об'єкт морського страхування. Враховуючи, що загальне містить у собі ознаки особливого, а особливе містить ознаки окремого, то, відповідно до законів логіки, окреме повинно містити ознаки загального. Відповідно, якщо об'єктом зобов'язань із надання послуг та страхових послуг є послуга, то аж ніяк не можуть бути об'єктами правовідносин із морського страхування речі, майнові права та обов'язки. І навпаки. Якщо об'єктами морського страхування є речі, майнові права та обов'язки, то необхідно визнати, що вони можуть бути об'єктами й у правовідносинах страхування та надання послуг взагалі. Але такий висновок не витримав би ніякої критики і тому наведене є другою суперечністю, що міститься в ч. 1 ст. 242 КТМ України.

Відповідно це методологічно базується на тому, що об'єктом правовідносин морського страхування є страхова послуга. Вона, як і будь-яка інша, не має матеріального характеру, тісно пов'язана з особою послугодавця, може споживатися лише в момент її надання, не співпадає з самими діями (здійснення діяльності) страховика, а існує як окреме самостійне явище – певне нематеріальне благо [6, с. 267]. В юридичній літературі справедливо наголошується, що цінність має сама послуга. Вона вважається наданою не залежно від настання страхового випадку та виплати страхового відшкодування [7, с. 5]. Її корисний ефект полягає в тому, що у продовж дії договору страхувальник (застрахована особа або вигодонабувач) має страховий захист, що створює упевненість у отриманні ним страхових виплат при настанні страхового випадку [4, с. 24].

В цілому погоджуючись із наведеною характеристикою страхової послуги, яка повністю застосовна і до об'єкта правовідносин морського страхування, зазначимо, що потребує уточнення визначення поняття страхової послуги, як об'єкта цивільного права. Так, наприклад, у юридичній літературі стверджується, що страхова послуга забезпечує страховий захист майнових інтересів страхувальника (застрахованої особи або вигодонабувача) [4, с. 24] або полягає в прийнятті страховиком на себе і подальшому несенні страхового ризику. Разом з тим, відомо, що захист здійснюється лише у разі порушення права або інтересу. Якщо ж майнові права чи інтереси страхувальника (застрахованої особи або вигодонабувача) до настання страхової події не порушено то і захищати нічого, а значить страхова послуга відсутня. Більше того, страховик ні юридично, ні фактично нічого не захищає. У разі настання страхового випадку та пошкодження або знищення застрахованого блага він лише вчиняє дії по відновленню (повністю або частково) майнового стану. А якщо страховий випадок не настає, то і ці дії відсутні. Не бере на себе страховик і чужі страхові ризики. Він їх лише розподіляє. Причому, розподіл ризиків здійснюється за рахунок з акумульованих страхових платежів (премій) страхувальників. На моє переконання послуга страхування, а відповідно і морського страхування, – це перерозподіл страховиком ризиків, а в разі настання страхових випадків – негативних наслідків, між замкнутим колом страхувальників. І саме таке її визначення відповідає юридичній природі,

ознакам та економічній сутності послуги, відображає особливість правовідносин щодо морського страхування.

Таким чином, у правовідносинах морського страхування об'єктом виступає послуга з морського страхування, суть якої полягає у перерозподілі страховиком ризиків, а в разі настання страхових випадків – негативних наслідків, між замкнутим колом страхувальників. Розподіл ризиків створює у страхувальника (застрахованої особи або вигодонабувача) впевненість у отриманні ним страхових виплат при настанні страхового випадку, а в разі настання останнього – право вимагати відшкодування. Такий висновок приводить до необхідності зміни концепції об'єкту правовідносин морського страхування з інтересу на послугу, що надасть можливість виправити та узгодити концептуальні підходи між загальними установками (об'єкту цивільних права) та окремими установками (об'єкту правовідносин морського страхування) в механізмі правового регулювання цивільних відносин.

Список бібліографічних посилань

1. Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий // Объекты гражданского оборота : сб. ст. / отв. ред. М. А. Рожкова. М. : Статут, 2007. С. 67.
2. Венедиктова И. В. Охраняемый законом интерес в гражданском праве : монография. Харьков : Точка, 2012. 508 с.
3. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2004. 631 с.
4. Корнилова Н. В. Развитие страховых понятий в современном законодательстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Хабаровск, 2002. 245 с.
5. Малько А. В. Субъективное право и законный интерес. *Правоведение*. СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1998. № 4. С. 58–70.
6. Цивільне право України : підручник : у 2 т. : Т. 2. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасько-Фатеевої, В. Л. Яроцького. Київ : Юрінформ Інтер, 2004. 552 с.
7. Чебунин А. В. Актуальные гражданско-правовые проблемы страхования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Томск, 2002. 254 с.
8. Шишка О. Р. Застосування методу альтернативи при визначенні правової моделі цивільних правовідносин, об'єктом яких є блага, що мають подвійну правову природу. *Eurasian Academic Research Journal*. 2016. № 1 (01). С. 93–113.

Одержано 07.04.2018

УДК 347.925

Оксана Григорівна Бортнік,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7816-0387>

УРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб,